

Asia: VN/19196/2024

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Jyväskylän yliopisto kiittää mahdollisuudesta lausua esitystä Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta.

Esitetyt muutokset selkiyttävät Akatemian toimikuntarakennetta ja toimintaa. Erityisesti Tutkimusinfrastruktuurikomitean mukauttaminen Akatemian toimikuntarakenteen mukaisesti on hyvin kannatettavaa. Lakiesityksessä on hyvin huomioitu tutkimusinfrastruktuurien kehittämiseen ja rahoittamiseen liittyvät ominaispiirteet, esimerkkinä suurten kansainvälisten tutkimusinfrastruktuurien osarahoitus Akatemian rahoituksella. Lisäksi tulevan tutkimusinfrastruktuuritoimikunnan jäsenten nimittäminen noudattaen muiden toimikuntien jäsennimityksiä edelleen selkeyttää sekä aikataulullisesti että tehtävällisesti jäsenten rooleja. On kuitenkin tärkeää, että toimikuntamuoto edelleen mahdollistaa nykyisessä lainsäädännössä olevan kirjauksen tutkimusinfrastruktuurien pitkän aikavälin suunnittelusta. Lyhytaikaisiksi hankkeiksi pirstoutumisen sijaan infrastruktuureissa painottuvat pitkät aikajänteet, joten pitkän aikavälin suunnittelun turvaaminen on tärkeää.

Jyväskylän yliopisto ei varauksetta kannata lakiin esitettyjä muutoksia Akatemiaprofessoreiden ja Akatemiattutkijoiden osalta. On ehdottoman tärkeää, että jatkossakin taataan resurssit tutkijalähtöiseen rahoitukseen, eivätkä kaikki resurssit saa ohjautua ilmiö- tai hanke pohjaiseen tutkimukseen, minkä lakimuutos toteutuessaan sallisi. Pelkästään se, että Akatemiaprofessorin ja Akatemiattutkijan rahoitusinstrumentit ovat tällä hetkellä vakiintuneet, ei takaa rahoituksen säilymistä tässä käyttötarkoituksessa. Tutkijalähtöinen rahoitus on ensiarvoisen tärkeää Suomen tieteen uudistumisen kannalta eikä sitä tule vähentää.

Toimikuntien, tutkimusinfrastruktuurikomitean ja strategisen tutkimuksen neuvoston puheenjohtajien läsnäolo- ja puheoikeuden poistamista hallituksesta perustellaan esityksessä hallituksen strategisen työskentelyn vahvistamisella ja nykyisen organisaatiouudistuksen madaltamalla hierarkialla, mikä nähdään edistävänä sisäistä tiedonvälitystä. Epäselväksi kuitenkin jää, millä tavalla tämä konkreettisesti toteutuu ja miten esityksen sivulla 4 toimikuntien keskeiseksi tehtäväksi mainittu tutkimuksen edistämistoiminnan suunnittelu yhdessä Akatemian muiden

toimielinten kanssa turvataan. Siksi yliopisto ei voi varauksetta esitystä tukea. Keskeisten toimijoiden poistaminen hallituksen päätöksentekoprosessista tekisi kokonaisorganisaatiosta vähemmän demokraattisen elimen, ja kyseenalaiseksi jäisi, kuinka hallituksen jäsenillä olisi ylipäänsä aikaa ja mahdollisuuksia perehtyä päätöksentekoon silloin, kuin päätöksen koskisivat suoraan toimikuntia, strategisen tutkimuksen neuvostoa sekä infrastruktuurikomiteaa. Strateginen suunnittelu ei voi tapahtua irrallaan vuoropuhelusta toimikuntien kanssa. Mikäli toimikuntien ja strategisen neuvoston puheenjohtajien läsnäolo- ja puheoikeus poistuu, korostuu tarve muilla keinoin huomioida hallituksen kokonpanossa monipuolisesti toimikuntien edustamat alat, jotta moninäkökulmaisuus Akatemian strategisessa työssä voidaan turvata.

Suomen Akatemian tehtävien kannalta esitetty lisäys siitä, että Suomen kansallinen turvallisuus ja kansainväliset velvoitteet ja linjaukset otetaan huomioon, on jossain määrin kannatettava. Euroopan unionin neuvoston suositus tutkimuksen turvallisuuden parantamisesta konkretisoituu esitetyn lisäyksen myötä, muun muassa toteuttamalla asetuksen pykälän 14. kohtaa a) "Tavoitteena on kannustaa tuensaajia pohtimaan, missä kontekstissa tutkimus- ja innovointiyhteistyötä tehdään ja millaisilla vaikuttimilla ja (kätketyillä) agendoilla voisi olla merkitystä, sekä varmistaa, että mahdolliset riskit ja uhat tunnistetaan etukäteen".

Lisäys kuitenkin nostaa esiin myös kysymyksiä. Miten yhteensovitetään Suomen Akatemian keskeinen strateginen painopiste eli tieteen avoimuus ja vaade kontrolloida tutkimuksen ja sen tulosten päätymistä turvallisuutta vaarantavaan käyttöön? Entä miten konkreettisesti huomioidaan ulko- ja turvallisuuspoliittisissa linjauksissa tapahtuvat muutokset? Epäselväksi jää myös, mitä tämä tarkoittaisi Akatemian toiminnan ja tutkimushakemusten arvioinnin kannalta. Tuleeko hankkeisiin jatkossa sisällyttää turvallisuutta koskeva riskiarvio? Millä tavalla asiantuntijapaneelit ohjeistetaan huomioimaan nämä arviot ja miten taataan, että heillä on turvallisuutta koskeva riittävä asiantuntemus ja osaaminen? Miten taataan, että jatkossakin laatu on keskeinen arviointiperuste?

Huomionarvoista on, että Euroopan neuvoston 2024 hyväksymissä suosituksissa tutkimuksen turvallisuuden parantamisen lähtökohdaksi nostetaan tinkimättömyys tieteen avoimuudesta ja akateemisesta vapaudesta, joista käsin pyritään mm. herättämään tietoisuutta riskeistä, ennakoimaan ja hallitsemaan riskejä sekä linjaamaan vastuullisen kansainvälistymisen periaatteita. Esittelytekstissä näyttää korostuvan estävämpi näkökulma eli huolehtiminen siitä, että tutkimustulokset eivät päätyisi Suomen huolto- ja kriisivalmiutta ja turvallisuutta vaarantavaan käyttöön. Lakitekstiin ehdotetun lisäyksen tavoitetta olisi hyvä esittelytekstissä laajentaa myös em. turvallisuusriskien tunnistamisen, ennakoinnin ja hallinnan näkökulmia huomioivaksi.

Havila Marjo
Jyväskylän yliopisto